

Cuprins

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI	5
I. ORGANIZAREA DE STAT A MUNTENIEI ȘI A MOLDOVEI ÎN EPOCA FEUDALISMULUI DEZVOLTAT	11
1. Organele centrale de conducere ale statului feudal	11
1.1. Domnul	13
1.1.1. Conținutul instituției.....	13
1.1.2. Atribuțiuni	14
1.1.3. Succesiunea la tron	17
1.2. Sfatul domnesc	20
1.3. Dregătorii	24
1.3.1. Preliminarii	24
1.3.2. Marii dregători	26
1.3.3. Micii dregători.....	28
2. Organizarea financiară.....	29
3. Organizarea militară	32
4. Organizarea Bisericii	34
5. Organizarea administrativ-teritorială.....	36
5.1. Preliminarii	36
5.2. Marile diviziuni administrative.....	38
5.3. Unitățile administrativ-teritoriale	39
5.4. Așezările urbane	40
5.5. Așezările rurale	43

II. INSTITUȚIILE DE DREPT PRIVAT, PENAL ȘI PROCESUAL ALE LEGII ȚĂRII.....	45
1. Proprietatea	45
1.1. Dominium eminens	46
1.2. Dominium utile	49
1.2.1. Marea proprietate feudală.....	49
A. Proprietatea domnească	50
B. Proprietatea boierească.....	51
C. Proprietatea bisericească sau mănăstirească	52
D. Sistemul imunităților feudale	53
1.2.2. Proprietatea țărănească.....	56
A. Obștea liberă.....	56
B. Obștea aservită.....	63
2. Statutul juridic al claselor sociale (stările feudale).....	64
2.1. Boierii.....	64
2.2. Clerul	67
2.3. Orășenii	67
2.4. Țăranii liberi	68
2.5. Țăranii dependenți	69
2.6. Robii.....	72
2.7. Străinii	74
3. Rudenia	74
5. Familia	78
6. Succesiunile	79
6.1. Moștenirea ab intestat	80
6.2. Moștenirea testamentară	81

7. Obligațiile.....	83
7.1. Răspunderea colectivă	83
7.1.1. Răspunderea în materie penală	83
7.1.2. Răspunderea în materie fiscală.....	85
7.1.3. Despăgubirea de la altul	86
7.2. Răspunderea personală. Contractele	87
7.2.1. Contractul de vânzare.....	87
7.2.2. Contractul de donație.....	90
7.2.3. Contractul de împrumut.....	92
7.3. Garanțiile.....	93
8. Înfrățirea pe moșie	95
9. Dreptul penal	100
10. Procedura de judecată.....	104
10.1. Preliminarii	104
10.2. Probele	107
10.2.1. Proba fierului roșu sau ordalia fierului roșu	108
10.2.2. Jurământul cu brazda în cap	111
10.2.3. Proba cu jurători	113
10.2.4. Martorii	116
10.2.5. Aldămașul.....	117
10.2.6. Probele scrise	118
III. DREPTUL MEDIEVAL SCRIS.....	119
1. Pravilele bisericesti	119
1.1. Izvoare. Clasificare. Autori.....	119
1.2. Conținut și importanță.....	123
2. Hrisoavele legislative	126

3. Pravilele laice.....	127
3.1. Autori. Izvoare. Structură.....	127
3.2. Conținut	131
3.2.1. Persoanele	131
3.2.2. Căsătoria, familia și relațiile de rudenie	131
3.2.3. Bunurile.....	132
3.2.4. Succesiunile	133
3.2.5. Obligațiile.....	134
3.2.6. Dreptul penal.....	134
3.2.7. Dreptul procesual	137
 BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	 139

I

Organizarea de stat a Munteniei și a Moldovei în epoca feudalismului dezvoltat

1. Organele centrale de conducere ale statului feudal

La nivel central, factorii de conducere ai statului feudal erau Domnul, Sfatul domnesc și dregătorii. Întreg aparatul de organizare și conducere statală avea drept fundament sistemul raporturilor juridice de

vasalitate. Vasalitatea reprezenta relația de subordonare stabilită, pe plan intern, în cadrul clasei feudalilor, între suzeran și vasal, și, pe plan extern, între domni și monarhii străini.

Relația internă de vasalitate, supusă reglementării prin normele Legii Țării, a devenit un raport juridic în conținutul căruia se regăseau drepturi și obligații corelative ale suzeranului și ale vasalului. Astfel, vasalul avea obligația de *dreaptă și credincioasă slujbă* – de a da ascultare suzeranului și de a-i îndeplini întocmai poruncile –, obligația de *auxilium* – de a-i acorda suzeranului, la cererea acestuia, ajutor militar în luptă, personal și cu oastea proprie – și obligația de *concilium* – de a-l sfătui pe suzeran în toate problemele în care era consultat. La rândul lui, suzeranul avea obligația de *defensio* – de a-l proteja pe vasal, la cererea acestuia – și pe cea de a-l *milui* – de a-l răsplăti pe vasal – *pentru dreapta și credincioasa lui slujbă*.

Pe plan extern, raportul juridic de vasalitate avea, *mutatis mutandis*, un conținut asemănător, izvorât din tratatele de vasalitate încheiate între Țările Române și marile puteri ale vremii.

1.1. Domnul

1.1.1. Conținutul instituției

Domnul reprezenta organul suprem al puterii de stat și, totodată, vârful ierarhiei feudale în cadrul sistemului relațiilor de vasalitate. Domnia era o instituție românească originală, care a apărut în strânsă legătură cu întemeierea statelor românești de sine stătătoare, ca o treaptă superioară a evoluției formațiilor prestatale din perioada feudalismului timpuriu. De aceea, instituția Domniei nu are corespondent nici în statele vecine, nici în restul Europei.

Termenul care o desemnează este de origine latină – < lat. *dominus*, -i – și înseamnă *stăpân*. Astfel, potrivit concepției feudale românești, titlul de Domn însemna independență, neatârnavare, adică, în alte cuvinte, poziția unui șef de stat care nu recunoaște o autoritate superioară.

Instituția Domniei s-a cristalizat prin preluarea unor elemente ale organizării politice romane din epoca postclasică, prin asimilarea unor trăsături ale monarhiei bizantine – care păstrau amintirea organizării politice romane, adaptate la realitățile lumii feudale, aveau ca

fundament ideologic și identitar creștinismul ortodox și conțineau premisele necesare pentru centralizarea puterii și apărarea independenței de stat –, precum și prin valorificarea tradițiilor constituite în cadrul formațiilor prestatale de tip feudal.

Din această perspectivă, instituția Domniei era, sub aspectul conținutului, continuatoarea directă a Dominatului roman și a sistemului autocratic bizantin. În timp ce, în Imperiul Roman târziu, împăratul era *dominus et deus*, iar în Bizanț, împăratul era autocrator și locțiitorul lui Dumnezeu pe pământ, Domnul român era *dominus dei gratia* – domn din mila lui Dumnezeu – și atotstăpânitorul țării.

Domnul păstra și titlul *mare voievod*, spre a sublinia continuitatea, prin preluarea tradițiilor formațiilor prestatale, exercitând, în această calitate, prerogativele de conducător al armatei și de judecător suprem, dar, în plus, el era și stăpânul țării în sens teritorial.

1.1.2. Atribuțiuni

În calitate de șef al statului feudal, Domnul exercita atribuțiuni de ordin politico-administrativ, militar, judecătoresc și legislativ. Acestea erau îngrădite, pe

de-o parte, de normele dreptului nescris, iar, pe de alta, de marii boieri care, în primele timpuri de după întemeiere, jucau un rol deosebit de important în conducerea statului, ca urmare a considerabilei puteri politice și economice de care dispuneau.

În domeniul administrativ, Domnul stabilea împărțirea teritorială a statului, încasarea dărilor și efectuarea prestațiilor de orice fel către domnie, numea și revoca pe dregători, bătea monetă, exercita tutela asupra bisericii, având dreptul de a-i confirma pe mitropolit, episcopi și egumen, încheia tratate de alianță și tratate comerciale cu alte state, declara starea de război și de pace.

Pe plan militar, Domnul conducea armata în calitate de comandant suprem. La origine, rolul militar al Domnului era modest, reducându-se la coordonarea în luptă a steagurilor marilor boieri.

De asemenea, Domnul avea întinse atribuțiuni judiciare, care continuau, pe un plan superior, tradiția jurisdicțională voievodală. În acest sens, el era judecătorul suprem al tuturor supușilor, calitate în care putea pronunța inclusiv pedeapsa cu moartea și confiscarea averii. În cele mai multe situații, Domnul judeca procesele împreună cu Sfatul domnesc.

De-a lungul timpului, Domnul a conferit feudalilor – boieri și mănăstiri – dreptul de judecată asupra populației de pe domeniile lor, cu ocazia învestirii moșiilor acestora cu imunități feudale și a delegat dreptul lui de judecată dregătorilor, pe măsura constituirii aparatului de stat.

Cu toate acestea, hotărârile judecătorești ale Domnului se bucurau de forță juridică – autoritate de lucru judecat – doar pe timpul vieții acestuia. Astfel, domnii următori puteau rejudeca procesele și modifica hotărârile pronunțate de predecesorii lor. În ciuda acestui fapt, domnii, în majoritatea cazurilor, respectau hotărârile judecătorești ale înaintașilor lor.

În fine, voința Domnului era considerată lege, iar activitatea de legiferare a Domnului a îmbrăcat forma hrisoavelor legislative, cuprinzând norme cu caracter general și care au început să fie adoptate din secolul al XVI-lea.

Față de cele ce preced, observăm că instituția Domniei se caracteriza prin confuziunea de atribuțiuni pe care domnul le deținea în cele mai diferite domenii ale vieții de stat.

1.1.3. Succesiunea la tron

În privința succesiunii la tron, Legea Țării consacră un sistem original – sistemul mixt, electivo-ereditar –, cu o străveche tradiție la poporul român și nemăiîntâlnit la celelalte state feudale europene. Astfel, principiul alegerii celor cu sarcini de conducere a fost practicat dintotdeauna în cadrul obștilor sătești sau teritoriale și al uniunilor de obști, iar după apariția formațiunilor prestatale de tip feudal, s-a menținut prin desemnarea voievodului de către adunarea cnejilor.

Principiul eredității se afirmase și el la nivelul obștilor sătești sau teritoriale, prin tendința unora dintre aleșii obștii de a-și transmite funcțiile urmașilor, și s-a dezvoltat în cadrul formațiunilor prestatale, perioadă în care instituția cnezatului a dobândit un caracter ereditar.

Din îmbinarea acestor principii s-a conturat sistemul mixt, electivo-ereditar, potrivit căruia putea fi ales Domn cel care îndeplinea cumulativ următoarele trei condiții: era *din os domnesc* – rudă legitimă sau nelegitimă, pe linie directă sau colaterală, cu oricare dintre domnii anteriori –, era român creștin-ortodox și nu era însemnat fizicește.

Prin alegere, se hotăra care dintre cei cu vocație succesorală la domnie devenea Domn. Procedura alegerii cuprindea două etape: investiția – alegerea făcută *de țară*, adică de boieri și cler – și încoronarea – mirungerea în biserică de către mitropolit și oferirea însemnelor domniei. Este de semnalat că poporul nu avea niciun rol în alegerea Domnului și era doar înștiințat despre alegerea făcută de mai marii lui.

Sistemul electivo-ereditar a fost considerat legiuit de clasele societății medievale românești, întrucât era consacrat de dreptul național nescris și, ca atare, cei care accedea la tron potrivit acestui sistem erau domni *din mila lui Dumnezeu și unșii lui Dumnezeu*. Dimpotrivă, cei care acaparau tronul cu încălcarea regulilor prescrise de dreptul obișnuit erau considerați uzurpatori, unii dintre ei fiind desemnați, peiorativ, cu apelativul *domnișori*.

Cu toate acestea, de-a lungul funcționării sistemului electivo-ereditar s-au conturat anumite mijloace de influențare fie a laturii ereditare, fie a laturii electivă. Spre exemplu, asocierea la domnie era o cale pașnică și legală de restrângere a cercului prea larg al rudelor cu pretenții la tron, prin proclamarea de către Domnul în scaun a unui asociat și urmaș. De asemenea, se practica și sistemul recomandării, pe care Domnul în scaun, spre

sfârșitul vieții lui, o adresa *țării* – boierilor și clerului – cu privire la persoana celui indicat să-i fie ales ca urmaș.

Legea Țării reglementa și instituția regenței, exercitată pe timpul minorității Domnului de către mama lui și unul dintre marii boieri.

Sistemul electivo-ereditar prezenta atât beneficii, cât și neajunsuri. Astfel, pe de-o parte, era avantajos pentru că permitea urcarea pe tron și a unor rude mai îndepărtate, dar cu veritabile calități de conducător, în dauna rudelor apropiate – nevârstnice ori nevolnice. Pe de altă parte, era dezavantajos, întrucât concurența celor îndreptățiți să aspire la domnie ducea la ciocniri violente între candidații la tron, fiecare fiind sprijinit de câte o facțiune boierească, iar unii dintre ei, mai grav, având chiar și sprijinul unei puteri străine. Toate aceste lupte interne pentru tron au slăbit Țările Române și au alterat sistemul tradițional al succesiunii la domnie, vulnerabilizând instituția ca atare.

Instaurarea dominației otomane a permis marilor boieri ca, pe fondul stingerii vechilor familii domnești – Basarabii în Muntenia și Mușatinii în Moldova –, să aleagă dintre ei ca domni pe cei mai devotați reprezentanți ai intereselor clasei feudalilor, impunând candidatului, în anumite cazuri, acceptarea unui

angajament de respectare a privilegiilor boierești, pe care Miron Costin îl denumea *legătură* sau *tocmeală*.

Treptat, alegerea Domnului a devenit formală, pe primul plan trecând învestitura dată de sultan, care preceda, de cele mai multe ori, „alegerea“, cu toate că, în actele de închinare a Țărilor Române către Înalta Poartă – capitulațiile – se prevedea că Domnul va fi ales potrivit rânduielilor consacrate de obiceiurile țării și doar apoi confirmat, întărit sau recunoscut de sultan. Mai mult, atunci când alegerea se făcea cu încălcarea dispozițiilor Legii Țării, se socotea că acordarea confirmării de către Poartă acoperă viciul juridic al unei astfel de alegeri.

Aceste precedente au deschis calea numirii directe a domnilor Țărilor Române de către sultan în timpul regimului fanariot – numiri prin care sistemul tradițional electivo-ereditar al succesiunii la tron a fost *de facto* abrogat.

1.2. Sfatul domnesc

Sfatul domnesc era, din punct de vedere formal-juridic, un organ de stat cu caracter consultativ, funcționând pe lângă Domn și prin intermediul căruia

se realiza, pe de-o parte, participarea boierilor la conducerea statului feudal și, pe de altă parte, executarea de către aceștia a obligației de *concilium* ce intra în conținutul raportului juridic de vasalitate. Astfel, Sfatul era alcătuit din reprezentanții marii boierimi și ai înaltului cler, fiind convocat la datele și în locurile stabilite de Domn și prezidat de acesta. Numărul membrilor Sfatului domnesc era cuprins între 12 și 25.

Principalele atribuțiuni ale Sfatului erau întărirea, alături de Domn, a tuturor actelor de transfer al proprietății feudale, dând garanție de respectare a drepturilor și a obligațiilor prevăzute în acele acte; asistarea Domnului la judecarea pricinilor penale și civile, dându-și părerea asupra fondului pricinii și acordul cu soluția pronunțată de Domn; garantarea, împreună cu Domnul, a respectării actelor externe, în special a tratatelor de vasalitate, precum și sfătuirea Domnului în orice probleme ale vieții de stat, atunci când era consultat.

Atât componența, cât și rolul Sfatului domnesc au cunoscut, de-a lungul Evului Mediu, o evoluție semnificativă. Astfel, până la jumătatea secolului al XV-lea, membrii Sfatului erau *boierii de țară* – marii stăpâni de domenii feudale învestite cu imunități